

מיכתב מלונרוו

במרוצת השנים, בכיקוריי התכופים בישראל, נהג ידירי הוותיק לקדם את פניו בשרדהתעופה ובמין תוכחה סקרנית לשאול אותי: "נו, מתי כבר תחדל מן המהתלה הטוריסטית הזאת? בתגובה, נהגתי למשוך בכתפיי כנתיעה מדומה — לא כליך מדומה, ררך אגב, החזרה על הסצינה הקטנה הזאת, בווריאציות שונות, הפכה בניגוני למין טקס. עד שיום אחד, לפני זמן לא רב, קיים ידירי את פניו ואמר: "נו, אולי יש לך מידע בשבילי אצלכם שם? הרבה זמן לא אוכל עוד לעמוד בזה כאן..."

הייתי נדהם. אני יודע היטב שהכוונה היתה לברדיחה. אני יודע שאין מקום בעולם שידידי מסוגל להרגיש בו בבית, ואין שום כוח בעולם שיגרום לו שיעזוב. אבל הברדיחה באה, כך נדמה לי, מעימקי נפשו המתיסרת. והיא העציבה אותי לא פחות מאשר אותו. היא ציינה את סופה של תקופה.

ואכן, מי יזכור כיום את קיסמה הקודם — קסם ללא גבול כמעט — של הארץ הזאת; את מה שנהגו באותם ימים לתאר, בלי ועם מילות, כ"מסירותו של הנוער שלה". עם השנים הפכה הארץ, אולי באורח בלתי־נמנע (לא, באורח נמנע!) פחות ופחות מצודדת, פחות ופחות נוחה לאהבה. למען האמת, לעיתים אי־אפשר לאהוב אותה כלל, אפילו לא מתוך מאמץ. מובן (מובן?) אפשר היה להכניס כרכים שלמים בתוך הסוגריים האלה ששום דבר לא ישנה את יחסך הבסיסי אליה. אדם עשוי שלא לחבב את תווי פניו כראי — אבל אין לו פנים אחרות.

רציני ופחות

לא קשה להבין מדוע ירצה אדם להתגורר דווקא בלונרונ, פתח את שבועון הבידור Time Out, או את רפי הבידור של עיתוני יום א' — ההיצע מפליא באמת. נכון, העונה האחרונה כתיאטרון לא היתה מושכת במיוחד, ממוצעת, אולי אפילו פחות מזה, כשהיתרון שמור בהחלט למחזות מוסיקליים ולקומדיות. כדי להזכיר רק כמה שמות: ערובי החיים (מבוסס על סיפורו של ויקטור הוגו), רחוב ה־42 (בניו־יורק), אליפות העולם בשחמט והמיוזיקל שהכל גמרו עליו את ההלל: חתולים מאת אנדרו לויד ובר, המבוסס — כן, קשה להאמין — על טקסטים של ת"ס אליוט. שאם אני טועה כבר הופיעו גם אבפריה. (אגב, עדיין ניתן לצפות כאן גם במחזהו של אליוט, מסיבת הקוקטייל, כך כמו שהוא, לפני שאזיה מטורף יהפוך גם אותו למיוזיקל). בלי סקס, בבקשה, אנחנו בריטים ילדתי למדי, אבל כבר בשנת ה־16. עדיין במרחק רב מ־מלכודת העכברים של אנתה כריסטי, המחזיקה בשיא העולמי: 34 שנים של הצגה רצופה, ועדיין אין באופק שום סיבה טובה מדוע תרד אייפעס מעל הכמה, מה שהיה טוב לדור הסכים והסבי תות יהיה מן הסתם טוב גם לנכריים (המחזה תפל למרי, אפילו על־פי אמות־המידה של אנתה כריסטי עצמה).

אם חשקה נפשך בראמה רצינית, אתה יכול לראות את מסע ארוך אל תוך הלילה של יוג'ין או'ניל, בביצוע מעולה באמת של שחקן הקולנוע ג'ק למון. הציון־לשב שלי השנה — כבכל שנה, בעצם — מוענק לחלום ליל קיץ בתיאטרון תחת כיפת השמיים שברגי'נט פארק. בערב קיץ יפה זהו תענוג חלומי ממש. אבל הקיץ כבר מזמן מאחורינו וערכי קיץ פנים ברגי'נט פארק הם בילוי מומלץ — גם בלי תוספת תיאטרונית.

אם טעמך נוטה למוסיאונים, אתה יכול לבלות את ימך, שבועותיך, אפילו חודשיך, כשאתה מתחת חגליך ועיניך באולמות המוסיאון הבריטי. טי, חלקות הריהוט, הפיסול, מלאכת־המחשבת של הויקטוריה אנדי אלברט, בין הדינאואורים והקופים דמויי־האדם או האנשים דמויי־הקוף במוסיאון תולדות הטבע, ומעבר לפניה של ארץ המוסיאונים הזאת שבקנסינגטון — במוסיאון למדע ובמוסיאון הגיאולוגי. אבל מוטב שאחרי: אני מבקש לחדש למי שכבר אין מה לחדש לו, אם לשפוט לפי העברית הנשמעת פה בכל מקום. אם להסתמך עליה, כל ישראלי כבר היה בכל מקום. או כמעט.

ואשר לאלה הלוקחים את החיים יותר ברצינות: עונת הכרוג'ל כבר בעיצומה. תמורת תשלום לא גדול, אתה יכול לסכך את איבריך ביציעי

המיגרשים המקומיים ולטעום את טעמו של חוליגאניום־הכרוג'ל הטוב ביותר בתבל.

ראמבו והאקלים

וכל זה, המוסיאונים, ההצגות, הגנים הציבוריים וכד', אינו הומה אדם בימים אלה. ולא רק משום שעונת הסתיו כבר בעיצומה, אלא מפני שהאמריקאים הדרו רגליהם מלונרונ (אולי מאירופה כולה?) מאז ההתקפה על לוב (אגב, האנגלים החלו מכנים את צאצאיהם שמעבר לאוקיינוס בשם "ראמבוס" כחתיולים). האוכ' לוסיה המקומית, כלומר, הילידים, אינם נוהרים למקומות הבידור: האנגלי יש לו תמיד יום מחר, האין זאת? גם מוג'האוור היה הקיץ רע מתמיד, וכשאדם אומר "רע מתמיד" לגבי מוג'האוור בלונרונ, הוא מבטא נחמה. נחמתו היחידה של היליד (גם הוא שונא את מוג'האוור או האקלים של האיים האלה) היא בכך, שהוא — מוג'האוור, האקלים — מרחיק ממנו את סכנת הפלישה של עדר־התיירים. שהרי תמיד קיימת הסכנה שאי־לו, בנוסף לכל יתר מעלותיה של הארץ הזאת, שרר בה גם מוג'האוור נוח, אי־אפשר היה לשכנע שום תייר או מבקר לחזור לארצו.

האם הזכרתי כבר את אולם הקריאה שב־מוסיאון הבריטי? כיפת־הענקים הזאת, שמי

הרקיע הוא, כידוע, מקום שקשה מאוד להעלותו בדמימונו. אם כמה מירדינו החרדים מתארים אותו לעצמם כבית־ישיבה גדול, כשי־אלוהים עצמו מנצח על השקלא והטריא — האם אנחנו החילוניים איננו רואים את גן־העדן שלנו כמין אולם קריאה שמיעם בעצם לא בלתי־דומה לזה שבכאן? (ויש לנו עוד נחמה קטנה: הרתיים לא יהיו שם, האם זה שלעצמו אינו עשוי להסב עונג עילאי?)

סיוטים פרטיים וכלליים

לכל אדם סיוט פרטי משלו. אני, שעורני אבל על הרס הסיפריה הגדולה של אלכסנדרריה, שהיתה אחד מפילאי העולם העתיק, אתון כעת בחררה מפני אפשרות היעלמות תרבות הספר, ובכלל זה הספרים עצמם. למי שחושב שאני פאראנואדי (וגם זה: העובדה שאני סובל משיגעון־רדיפה עוד לא־מנעה בעד איש מלררף אותי) אני ממליץ לקרוא את דיווחיהם האחרונים של אוצרי הסיפריות הגדולות. הם שרונים בפאניקה — ובצדק. אינני רוצה לייגע אתכם בפרטים הטכניים, אבל עובדה היא, שמאז השנה 1850 לערך, כדי לעמוד בדרישות הביקוש הגובר והולך בעיקבות התפשטות רדיפת־קרוואיכותב והרחבת מערכת־החינוך, מכיל כל הנייז המיועד

חוקרת־סיתור מקומית בבית־המועצות (1921)

הבורגנות יוצאת לעבודה: עונש או חינוך מחדש (1921)

להדפסת ספרים נסורת או עיסת עץ. עיסת העץ, בתורה, מייצרת חומצות המאכלות אטיאט את הסיבים המהווים את גיליון בנייר. תחילה הופכים הרפים לצהובים, אחר־כך הרף פשוט מתפורר לחתיכות. פירושו של הרבר, שמרביתם הגדולה של הספרים שהורפסו בעולם מאחזיה של המאה ה־19, בתהליך בלתי־נמנע, לא בק. רוב אוצרותיו של המוסיאון הבריטי, סיפריית הקונגרס האי־מריקה הסיפריה הלאומית הצרפתית, הסיפריה הבורליאנית כאוספורד ובית הספרים הלאומי בירושלים, שלא למנות כבר את הסיפריות הציבוריות והפרטיות שבכל מקום על פני כדור־הארץ, גורלם נחרץ. למה הרבר דומה? למגפית איידס שחררה לעולם־הספרים אינני יודע אם ניתן למצוא לה תרופה; ואם כן, מה יבוא תחילה

תחתיה שקועים סופרים, סטודנטים וחוקרים מכל רחבי העולם בעבודתם, כשהם מוקפים, לאורך כתלים עגולים, באלפי סיפרי־עזר, ובהישגיהם, במרחק לא רב, כל ספר שפורסם אייפעס באנג'ליה, מרבית הספרים שפורסמו באמריקה, ורבים רבים מאלה שבלשונות אחרות. אנשי־שם רבים חיברו את סיפריהם כאן: ההיסטוריונים גיבון ומקולי, הסופרים והוגי־הדעות דיקנס וקארליל, תומאס הארדי, ג'ורג' בנארד שו, וכמוכן — קארל מארכס. (סיפור המהלך כאן אומר שבשעה שאחד הביוראפים של מארכס שאל עובר ותיק של אולם הקריאה — הם מאריכים ימים כאן יותר מבמקומות אחרים — אם הוא זוכר את מארכס, השיב לו האישי: "כן, אני זוכר אותו היטב, אדם מוצק עם זקן שחור וארוך. הוא נהג לבוא לכאן בקביעות, מדי יום ביומו. במשך זמן רב, ואז יום אחד, נעלם ואיש לא שמע עליו מאז...")

— מרפא לאיידס של בני־האדם או של הספרים. אבל אם בני־האדם ישרדו ואילו הספרים ימותו, ממילא לא יהיו החיים שווים בטווחתם...

ועוד יובל

חמישים שנה חלפו מן היום שבו החלה המה־פכה הרוסית ואכלת את בניה שלה־עצמה בפומבי. באוגוסט 1936 נפתח מישפט־הראווה הראשון במוסקבה בהרשעתם של קאמנב, זינובייב ועוד 14 מעמיתיהם המהפכנים. אותה פאנטומימה מגונה ואותו עיוות־דין זכור־לרדאון סימנו את ראשיתו של הטרור הממלכתי, אשר הסב יותר קורבנות מאשר השואה. אבל ברית־המועצות עוד אינה מסוגלת גם היום להודות בחפתים־מאשמה של הקורבנות. אנדריי וישינסקי, התובע ומ־נהל־הדיוור של המישפטים, היה אח־כך לשר החוץ הסובייטי ועדיין שמור לו מקום של כבוד בחומת־הקרמלין.

השאלה, מדוע שיתפו גדולי המהפכה פעולה באורגיו של הטרור מתרפסות בפשעים שמעולם לא ביצעו, נותרה בגדר תעלומה עד היום הזה. המחזה של אנשים אימיצים־לשעבר המודים בתלהבות בהאשמות של בגידה, טורפים ואפילו ריגול למען הנאצים, בהמצאתו כביכול של טרוצקי, הביך והעציב אנשים חושבים בכל הארצות. משהו מאותה חרה־שעוררו מישפטים־מישפחים אלו או נותרה בעינה עד היום, כעבור חצי־מאה שנה.

קטע מתוך הליכיה־מישפט יטעין אתכם קורטוב מטעמו:

קאמנב: אני, ביחד עם זינובייב וטרוצקי, אירגנתי והרכנתי את הקשר הטרוריסטי הזה, השתכנעתי שמדיניותו של סטאלין זוכה בהצ'לחה וסופה לנצח... אבל מה שהינחה אותו היתה שינאה ללא־מצרים ותאוה לכוח...

וישינסקי: במאמרים ובהכרזות היבעת לא־פעם את נאמנותך למיפלגה. האם כל זה היה שקר והעמדת־פנים?

קאמנב: לא, זה גרוע מהעמדת־פנים.

וישינסקי: בוגדנות?

קאמנב: עוד יותר גרוע!

וישינסקי: גרוע מהעמדת־פנים? גרוע

מבוגדנות? אם כך, מצא לזה מילה. בגידה?

קאמנב: אהה מצאת את המילה.

וישינסקי: הנאשם זינובייב, האם אתה מאשר את זאת?

זינובייב: כן, אני מאשר. בגידה, בוגדנות, מישיחק כפול.

וישינסקי סיים את נאום הקתיגוריה שלו במילים: "אני דורש שהכלבים השוטים יוצאו להורג ביריה. כל אחד מהם צריך להיות מוצא להורג ביריה." ואכן, כמעט כולם סיימו כך את חייהם, ורבים אחרים, רבים לא־סופרו, זכו ב"הקשה ברלת עם שחר". נעצרו עליידי סוכני המישטרה החשאית והוצאו להורג או נמקו במח־נות־מאסר. ה"טיהורים" שבין השנים 1936-1939 הפילו כמה מיליוני קורבנות. הם חיסלו חלק ניכר מהנהנת הצבא האדום והורינו מאות אלפי אסירים פוליטיים ל"גולאג ארכיפלגו" (שם סיפרו של סולז'ניצין, המתייחס למחנות המאסר ועבודת הפרך הסובייטיים).

אפלה בצהריים

אחד הדברים המדהימים ביותר שניתן לומר ביחס למישפטים אלה הוא, שמרבית האנשים בעולם המערבי, למעט יוצאי־דופן מעטים, האמינו בהם. מן הסתם בשל העובדה שזו היתה של הליכים מישפטיים לגיטימיים נשמרה בהם, מי יאמין כיום, כי טיימס הלונדוני, במאמר מערכת, בירך את סטאלין על שעלה בידיו לשים לאל את המוימה הענקית: כתבי־החוץ ומשקיפים מנוסים הביעו את הערכתם למערכת המישפטית הסובייטית. מה שמלמד שוב, כי טיפשות או פתיותו של "האידיאליסט" היא חסרת־גבול, לולא גילוייו של כרושצ'וב בויעדה העשרים של המיפלגה הקומוניסטית הסובייטית, היו כנראה מאמינים כזה עד היום (ואכן יש גם כאלה).

ארתור קסטלר, הוא־עצמו קומוניסט־לשעבר ואחד האינטלקטואלים הריהעין של זמננו, מציע בספרו הנודע אפלה בצהריים הסבר שגון שחידת ההודאות הנודע אפלה כשיעור הכולל שחידת הוותיק רובאשונ (בוכארין) עליידי חוקרו להקריב את הקורבן הנעלה ביותר למען האידיאליים של המהפכה: הודאתו הפומבית בקשורים חתי־נניים עם טרוצקי ועם מעצמות־הציר (גרמניה הנאצית ואיטליה הפאשיסטית) הטייע ללבד את שורות העם מאחורי הממשלה, אשר חרף כל הסי־רונותיה היא חומת־המגן היחידה כנגד הפאשיזם. מאחר שהוא (רובאשונ) אבוד בין כה וכה, מדוע יסרב להעניק לעמו שרות אידיאליסטי ומכובד אחרון זה? סיפרו של קסטלר עשה רושם אדיר בזמנו (יש